

رابطه هوش هیجانی و رضایت از تحصیل در دانش‌آموزان

The relationship between emotional intelligence and academic satisfaction in students

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۵/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۱۱/۱۹

Sheykhholeslami R. PhD[✉], Ahmadi S. MSc

راضیه شیخ‌الاسلامی[✉]، ساره احمدی^۱

Abstract

Introduction: The aim of this study was to investigate the relationship between emotional intelligence and its components (emotional perception, emotional control, social skills, and optimism) and academic satisfaction in boy and girl students.

Method: The 386 high school students were selected by cluster sampling and they filled out the Emotional Intelligence Questionnaire and Academic Satisfaction Questionnaire. The data were analyzed through Pearson product moment correlation, multiple regression analysis, and t-test for independent groups.

Results: Findings showed a significant positive relationship between emotional intelligence and academic satisfaction. Multiple regression analysis revealed that scores of emotional perception and optimism predicted academic satisfaction significantly. According to independent t-test results, there were significant differences between girls and boys in emotional intelligence, emotional perception and academic satisfaction

Conclusion: As results indicate, emotional intelligence has an important role in students' academic satisfaction. In addition, differences between girls and boys in emotional intelligence and academic satisfaction revealed the importance of attending to gender differences by educational specialists.

Keywords: Emotional Intelligence, Academic Satisfaction, Gender Differences

چکیده

مقدمه: هدف از پژوهش حاضر تعیین رابطه هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن (درک هیجان، کنترل هیجان، مهارت‌های اجتماعی و خوش‌بینی) با رضایت از تحصیل در دانش‌آموزان دختر و پسر بود.

روش: ۳۸۶ دانش‌آموز از دبیرستان‌های شهر شیراز به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند و پرسشنامه‌های هوش هیجانی و رضایت از تحصیل را تکمیل کردند. داده‌های بدست آمده با روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون چندگانه و آزمون t مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: نتایج پژوهش حاکی از ارتباط مثبت بین هوش هیجانی و رضایت از تحصیل است. تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که از مؤلفه‌های هوش هیجانی، دو مؤلفه درک هیجان و خوش‌بینی پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار رضایت از تحصیل می‌باشند. همچنین نمره کل هوش هیجانی، نمره مؤلفه درک هیجان و نمره کل رضایت از تحصیل در دختران بیشتر از پسران بود.

نتیجه‌گیری: هوش هیجانی به‌ویژه مؤلفه خوش‌بینی بیشترین سهم را در پیش‌بینی رضایت از تحصیل ایفا می‌کند. علاوه بر این، وجود تفاوت در هوش هیجانی و رضایت از تحصیل دانش‌آموزان دختر و پسر لزوم توجه متولیان تعلیم و تربیت را به تفاوت‌های جنسیتی آشکار می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: هوش هیجانی، رضایت از تحصیل، تفاوت‌های جنسیتی

✉ **Corresponding author:** Department of Educational Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran
Email: sheslami@shirazu.ac.ir

✉ دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
۱- دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

در عصر حاضر که جهانی‌سازی (Globalization) جهان را به دهکده‌ای کوچک تبدیل کرده است، یکی از اصلی‌ترین هم و غم انسان - این موجود متعالی که برای حیات طیبه آفریده شده است - کسب مدرک و موفقیت بر پایه پیشرفت کمی است. این هدف اگر چه هدف بزرگ و مهمی است اما با نگاهی گذرا به نظریه‌های روانشناسی می‌توان دریافت که کسب مدرک همه موفقیت نیست، بلکه رسیدن به رضایتمندی، به معنای موفقیت واقعی است. چه بسا انسان‌هایی که مدارج عالی علمی را طی کرده‌اند اما چندان لذتی از سال‌های سپری شده عمر خود در راه تحصیل نبرده‌اند. لذا آموزش و تربیت بر مبنای انگیزه و رضایتمندی دانش‌آموزان یکی از مهم‌ترین وظایف پژوهشگران و برنامه‌ریزان تعلیم و تربیت است [۱]. رضایت دانش‌آموزان از تحصیل سازه‌ای تأثیرگذار در جریان تعلیم و تربیت می‌باشد که شامل ادراک دانش‌آموزان از برنامه‌های آموزشی، شرایط لازم برای مطالعه و همچنین رفتار و راهنمایی معلم است [۲].

علیرغم اهمیت فوق‌العاده سازه رضایت از تحصیل (Academic Satisfaction) در تعلیم و تربیت، پژوهش‌های بسیار محدود از موانع اصلی برای تکامل این سازه به‌شمار می‌آید، به طوری که چگونگی شکل‌گیری رضایت از تحصیل از نکات مبهم در این سازه است [۳]. به دلیل چنین کمبودها و کاستی‌هایی، ناگزیر برای شناخت نسبت به رضایت از تحصیل به سازه رضایت از زندگی (Satisfaction Life) به‌عنوان یک سازه کلی که در برگیرنده رضایت از تحصیل نیز می‌باشد [۴ و ۳] روی آورده می‌شود. رضایت از زندگی مفهوم فراگیر و در عین حال پایداری است که منعکس‌کننده احساس و نظر کلی مردم یک جامعه نسبت به جهانی است که در آن زندگی می‌کنند [۵]. به بیان واضح‌تر مقصود از رضایت از زندگی، نگرش و ارزیابی عمومی فرد نسبت به کلیت زندگی خود و یا برخی از جنبه‌های زندگی چون زندگی خانوادگی یا تجارب آموزشی است [۶].

پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه رضایت از زندگی در بین نوجوانان نشانگر آن است که رضایت و تلقی مثبت از زندگی در گروه سنی نوجوانان یا دانش‌آموزان کاملاً متفاوت از بزرگسالان است و رضایت از زندگی در نوجوانان مستلزم مؤلفه‌های ویژه این گروه سنی است [۷]. بر این اساس پارک و همکارانش [۸]، ابعاد رضایت از زندگی را در دانش‌آموزان متعلق به دو فرهنگ متفاوت کره‌ای و آمریکایی مورد پژوهش قرار دادند و به پنج بعد رضایت از زندگی شامل خانواده، دوستان، مدرسه، محیط زندگی و رضایت کلی از زندگی دست یافتند. در ایران نیز مطالعه رضایت از زندگی دانش‌آموزان نوجوان و دانشجویان گویای آن است که رضایت از زندگی شامل پنج بعد رضایت از مدرسه، رضایت از دوستان، رضایت از خانواده، رضایت از خود و رضایت از محیط زندگی

می‌باشد [۸، ۹].

با توجه به یافته‌ها، می‌توان رضایت از تحصیل را به‌عنوان مؤلفه‌ای از رضایت از زندگی محسوب نمود، که شامل ادراک دانش‌آموزان از برنامه‌های آموزشی، شرایط لازم برای مطالعه و همچنین رفتار و راهنمایی‌های معلم می‌باشد [۱۰]. نورد [۱۱] رضایت از تحصیل را بخشی از دیدگاه دانش‌آموز در مورد ادراک شخصی او از محیط تحصیلی توصیف می‌کند. پوپرت [۱۲] نیز، رضایت از تحصیل در دانش‌آموزان را رضایت از همه برنامه‌های موجود در رشته انتخابی خود و همچنین رضایت از رابطه با معلم معرفی می‌کند. بین و برادلی [۱۳] رضایت از تحصیل را "حالت عاطفی دلپذیری که در نتیجه وضعیت شخصی دانش‌آموز ایجاد می‌شود" تعریف می‌کنند.

هر چند رضایت از تحصیل متغیر نوظهوری نیست، اما فقدان پژوهش در این مورد سبب شده است که رضایت از تحصیل به اشتباه نماینده و جانشین پیشرفت تحصیلی فرض شود [۱۴]. این در حالی است که ممکن است، پیش‌بینی‌کننده‌هایی که رضایت از تحصیل را به‌خوبی افزایش می‌دهند، نتوانند بر پیشرفت تحصیلی تأثیر چندانی داشته باشند. همچنین یادآوری این تفاوت حائز اهمیت است که پیشرفت تحصیلی برنامه‌ای است با هدف ارزشیابی و تشخیص اشخاص موفق در یادگیری [۱۴] در حالی که رضایت از تحصیل در دانش‌آموزان، رضایت از همه برنامه‌های موجود در رشته انتخابی خود و همچنین رضایت از رابطه با معلم تعریف می‌شود [۱۲].

با توجه به آن که فقدان رضایت از تحصیل عدم کفایت اجتماعی - اقتصادی در آینده، افت عملکرد تحصیلی و در نتیجه عدم موفقیت اجتماعی دانش‌آموزان در جامعه و افول سازندگی کشور را در پی دارد [۱۵]، شناسایی عوامل مؤثر بر آن می‌تواند گام مهمی در جهت فراهم نمودن زمینه رشد و موفقیت دانش‌آموزان باشد. از جمله عواملی که می‌تواند بر ارزیابی افراد از شرایط زندگی‌شان یا به‌عبارت دیگر بر میزان رضایت آنها از زندگی تأثیر بگذارد هوش هیجانی است [۱۶، ۱۷، ۱۸]. مطالعات انجام‌شده مبین نقش و اهمیت هوش هیجانی در شئون مختلف زندگی افراد اعم از تحصیل، شغل و روابط اجتماعی است. پاسخ به این سوال که "چگونه باید از عواطف و هیجان‌های خود برای درک موقعیت‌های خویش و گذران حیات جمعی خود استفاده کنیم" سال‌های سال، ذهن اندیشمندان را به‌خود مشغول ساخته بود و این‌گونه مفهوم هوش هیجانی مطرح شد [۱۹]. هوش هیجانی ظرفیتی است که برای شناخت احساسات خود و دیگران و مدیریت مؤثر خود و دیگران بکار برده می‌شود [۲۰].

بر اساس نتایج تحقیقات پیشین هوش هیجانی یکی از مؤلفه‌های مهم در موفقیت تحصیلی [۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴]، ادراک مثبت از رفتار معلم [۲۵]، انگیزش [۲۶] و رضایت از زندگی می‌باشد.

تحصیل و رضایت از معلمان در مدرسه می‌باشد. این پرسشنامه با مطالعه و اقتباس از پرسشنامه‌های کوه و همکاران [۳۲]، آرامش در محیط دانشگاه [۳۳]، گلد، ریدمن، وات، ساه و اونز [۳۴]، شی و فیشر [۳۵]، پرسشنامه تجدیدنظرشده رفتار معلم [۳۶]، رضایت از تحصیل السادا و البوهی [۱۱] و پرسشنامه رضایت از رشته تحصیلی بحرانی و جوکار [۳۷] تهیه شد. در مجموع، پرسشنامه رضایت از تحصیل دارای ۳۰ گویه می‌باشد که در یک طیف ۵ تایی از "کاملاً مخالفم" (نمره ۱)، تا "کاملاً موافقم" (نمره ۵) جای می‌گیرد. به زیرمقیاس رضایت از مدرسه ۹ گویه (به‌عنوان مثال: در مدرسه به شخصیت من اهمیت داده می‌شود)، رضایت از رشته تحصیلی ۸ گویه (به‌عنوان مثال: هرچه می‌گذرد به آینده رشته تحصیلی خود امیدوارتر می‌شوم)، نگرش به تحصیل ۷ گویه (به‌عنوان مثال: بهترین لحظات زندگی من زمانی است که درس می‌خوانم)، رضایت از معلمان در مدرسه ۶ گویه (به‌عنوان مثال: وقتی من به سوالی پاسخ می‌دهم معلم مرا برای بهتر جواب‌دادن راهنمایی می‌کند)، تعلق می‌گیرد. روش نمره‌گذاری در ۶ گویه (۲۸-۲۶-۱۴-۱۰-۶-۲) معکوس می‌باشد. در انتها با جمع نمره‌های خرده‌مقیاس‌ها، نمره کل رضایت از تحصیل به دست می‌آید. لازم به ذکر است که در این پژوهش از نمره کل رضایت از تحصیل استفاده شده است. برای تعیین اعتبار پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. در جدول ۱ ضرایب اعتبار مؤلفه‌ها و نمره کل پرسشنامه گزارش گردیده است.

جدول ۱- ضرایب آلفای کرونباخ پرسشنامه رضایت از تحصیل

مؤلفه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
رضایت از مدرسه	۰/۷۷
رضایت از رشته تحصیلی	۰/۷۷
نگرش به تحصیل	۰/۷۵
رضایت از رفتار معلمان	۰/۷۵
کل	۰/۷۳

همچنین جهت بررسی روایی پرسشنامه رضایت از تحصیل از روش تحلیل عاملی به روش مؤلفه اصلی استفاده گردید. ملاک استخراج عوامل ارزش ویژه بالاتر از ۱ و شیب منحنی اسکری بود. شیب اسکری نشان از چهار عامل مجزا داشت. عوامل به شیوه چرخش واریماکس مورد چرخش قرار گرفتند. با استفاده از ماتریس، بار عاملی هر سوال در چهار عامل استخراجی مورد مقایسه قرار گرفت و هر کدام از سوال‌ها زیر مجموعه عاملی قرار گرفتند که در آن دارای بیشترین بار عاملی بودند. سپس نام‌گذاری گویه‌ها صورت گرفت. مقدار اندازه کفایت نمونه‌گیری KMO برابر با ۰/۸۸ بود که حاکی از کفایت نمونه‌گیری محتوایی ماتریس همبستگی اطلاعات می‌باشد. ضریب آزمون بارلت برابر ۴/۳۸۸

پژوهش‌های انجام گرفته رابطه بین هوش هیجانی و رضایت از زندگی را در حد متوسط گزارش کرده‌اند [۲۷]. نتایج این پژوهش‌ها حاکی از آن است که هوش هیجانی پیش‌بینی‌کننده معنادار و مثبت رضایت از زندگی است [۲۸، ۱۶، ۲۹]. افرادی که از هوش هیجانی بالاتری برخوردارند عواطف خود و دیگران را به وضوح درک می‌کنند، قادر به مدیریت عواطف می‌باشند و به همین دلیل نیز با مشکلات به‌طور خودکارآمدی برخورد نموده و ارزیابی مثبت از زندگی خود دارند [۱۶، ۳۰]. همچنین مطالعاتی که در خصوص بررسی رابطه هوش هیجانی و ادراک رفتار معلم به‌عنوان مؤلفه‌ای از رضایت از تحصیل انجام گرفته است، نشانگر آن است که هوش هیجانی با ادراک مثبت از معلم و تدریس وی رابطه دارد [۲۵]. در حقیقت هوش هیجانی بر نوع ادراک دانش‌آموزان از رفتار معلم تاثیرگذار است. دانش‌آموزانی که هوش هیجانی بیشتری دارند، رفتار معلمین خود را مثبت‌تر ارزیابی می‌کنند [۳۱].

با توجه به مباحث فوق، به نظر می‌رسد که هوش هیجانی دانش‌آموزان می‌تواند در رضایت از تحصیل آنان نقش مؤثری ایفا نماید. براین اساس پژوهش حاضر با هدف تعیین رابطه بین هوش هیجانی و رضایت از تحصیل انجام شد و درصدد پاسخگویی به این سوال‌ها بود که آیا هوش هیجانی با رضایت از تحصیل رابطه دارد؟ آیا مؤلفه‌های هوش هیجانی (درک هیجان، کنترل هیجان، مهارت‌های اجتماعی و خوش‌بینی)، رضایت از تحصیل دانش‌آموزان را پیش‌بینی می‌کند؟ کدام یک از مؤلفه‌های هوش هیجانی پیش‌بینی‌کننده قوی‌تر رضایت از تحصیل می‌باشد؟ و آیا بین میانگین نمرات دختران و پسران در هوش هیجانی و رضایت از تحصیل تفاوت معناداری وجود دارد؟

روش

مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل ۴۲۱ نفر از دانش‌آموزان دبیرستان‌های شیراز بود که به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. به این صورت که ابتدا از فهرست دبیرستان‌های شیراز ۸ دبیرستان (۴ دبیرستان دخترانه و ۴ دبیرستان پسرانه) به صورت تصادفی انتخاب گردید. سپس از هر دبیرستان، دو کلاس پایه سوم به صورت تصادفی انتخاب و تمام دانش‌آموزان کلاس مورد مطالعه قرار گرفتند، بدین ترتیب ۱۶ کلاس از ۸ مدرسه، در پژوهش شرکت کردند. در نهایت از مجموعه ۴۲۱ پرسشنامه، ۳۵ پرسشنامه به علت عدم پاسخگویی به سؤال‌ها حذف و در نتیجه نمونه به ۳۸۶ نفر (۲۱۲ دختر و ۱۷۴ پسر) تقلیل یافت.

برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزارهای زیر استفاده شد:

پرسشنامه رضایت از تحصیل: این پرسشنامه، دارای ۴ زیرمقیاس رضایت از مدرسه، رضایت از رشته تحصیلی، نگرش به مطالعه علوم رفتاری، دوره ۵، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۰

با سطح معناداری ($P < 0/001$) بود. چهار عامل با ارزش ویژه $4/63$ ، $4/27$ ، $3/54$ ، $2/53$ بدست آمد که در مجموع $49/87$ درصد واریانس را مورد تبیین قرار می‌دادند. نتایج تحلیل عاملی در جدول ۲ ارائه گردیده است.

جدول ۲- نتایج تحلیل عاملی پرسشنامه رضایت از تحصیل

شماره گویه	رضایت از رشته تحصیلی	عوامل	
		رضایت از مدرسه	نگرش به تحصیل معلمان مدرسه
۲	۰/۸۵		
۶	۰/۸۲		
۱۴	۰/۸۰		
۱۲	۰/۷۸		
۱۰	۰/۷۴		
۲۰	۰/۶۷		
۳	۰/۶۴		
۲۳	۰/۵۸		
۴	۰/۷۳		
۱۶	۰/۶۸		
۹	۰/۶۷		
۱۳	۰/۶۷		
۱۹	۰/۶۷		
۲۲	۰/۶۵		
۲۷	۰/۶۴		
۲۴	۰/۶۲		
۳۰	۰/۶۱		
۱۸	۰/۷۵		
۱	۰/۷۴		
۷	۰/۷۴		
۲۱	۰/۷۱		
۲۵	۰/۶۰		
۲۸	۰/۵۸		
۲۶	۰/۵۵		
۵	۰/۷۰		
۲۹	۰/۶۸		
۸	۰/۶۳		
۱۱	۰/۵۴		
۱۵	۰/۴۶		
۱۷	۰/۳۵		

پرسشنامه هوش هیجانی: در پژوهش حاضر از فرم کوتاه ۳۰ سؤالی پرسشنامه هوش هیجانی پترایدز و فارنهام استفاده شد. این پرسشنامه دارای ۴ مؤلفه درک هیجان، کنترل هیجان، مهارت‌های اجتماعی و خوش‌بینی می‌باشد [۳۸]. مقیاس این پرسشنامه از نوع لیکرت است که در یک طیف هفت‌تایی از "کاملاً مخالفم" (نمره ۱)، تا "کاملاً موافقم" (نمره ۷) جای می‌گیرد. روش نمره‌گذاری در نیمی از سؤالات معکوس است. در انتها با جمع نمره‌های خرده‌مقیاس‌ها نمره کل هوش هیجانی به دست می‌آید. اعتبار این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ در پژوهش ازغندی و همکاران [۳۸] برابر $0/85$ و در پژوهش صفری [۳۰] برابر $0/88$ گزارش شده است. در پژوهش حاضر از روش آلفای کرونباخ برای بررسی اعتبار استفاده شد که برای کل مقیاس مقدار $0/74$ حاصل گردید. مارناتی [۳۹]، روایی پرسشنامه را از طریق تحلیل عاملی مورد بررسی قرار داد و نتایج تحلیل عاملی با استفاده از چرخش متعامد واریماکس وجود چهار عامل در پرسشنامه را مورد تایید قرار داد. در تحقیق حاضر جهت تعیین روایی پرسشنامه مذکور، همبستگی نمرات خرده‌مقیاس‌های پرسشنامه با نمره کل، مورد محاسبه قرار گرفت. نتایج بدست آمده در جدول ۳ نشان داده شده است. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود همبستگی رضایت‌بخشی بین خرده‌مقیاس‌ها با نمره کل پرسشنامه وجود دارد و همه ضرایب در سطح $0/01$ معنادار هستند.

جدول ۳- ضرایب همبستگی بین خرده مقیاس‌های پرسشنامه هوش هیجانی و نمره کل

خرده مقیاس	نمره کل
درک هیجان	* $0/66$
کنترل هیجان	* $0/71$
مهارت‌های اجتماعی	* $0/66$
خوش‌بینی	* $0/78$

یافته‌ها

همبستگی بین نمره کل هوش هیجانی و رضایت‌ازتحصیل برابر با $0/34$ به دست آمد. این ضریب در سطح $0/01$ معنادار بود. جهت پاسخگویی به این سؤال که "آیا رضایت از تحصیل توسط مؤلفه‌های هوش هیجانی قابل پیش‌بینی است؟" از رگرسیون چندگانه به شیوه همزمان استفاده گردید. در این تحلیل مؤلفه‌های هوش هیجانی (شامل درک هیجان، کنترل هیجان، مهارت‌های اجتماعی و خوش‌بینی) به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین و نمره کل رضایت‌ازتحصیل به‌عنوان متغیر ملاک در نظر گرفته شد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴- رگرسیون رضایت از تحصیل بر مؤلفه‌های هوش هیجانی

متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیر استاندارد	خطای استاندارد	β	p	R	R ²	F	P
درک هیجان	۰/۶۴	۰/۱۵	۰/۲۳	۰/۰۰۱	۰/۴۳	۰/۱۹	۲۱/۸۶	۰/۰۰۱
کنترل هیجان	۰/۰۴	۰/۱۳	۰/۰۲	N.S.				
مهارت‌های اجتماعی	-۰/۱۸	۰/۱۶	۰/۰۶	N.S.				
خوش‌بینی	۰/۵۹	۰/۱۱	۰/۲۸	۰/۰۰۱				

برای مقایسه هوش هیجانی، مؤلفه‌های آن و رضایت از تحصیل در دختران و پسران از آزمون تی مستقل و تصحیح بنفرونی استفاده گردید. نتایج حاکی از آن بود که در نمره کل هوش هیجانی ($t=۲/۸۶$, $P<۰/۰۰۴$) مؤلفه درک هیجان ($P<۰/۰۰۰۱$, $t=۳/۵۶$) و رضایت از تحصیل ($P<۰/۰۰۰۱$, $t=۲/۸۷$) دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معنادار وجود دارد. میانگین نمرات دختران در هر سه متغیر نسبت به پسران بیشتر است (جدول ۵).

همانگونه که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود از بین مؤلفه‌های هوش هیجانی، مؤلفه‌های درک هیجان ($P<۰/۰۰۱$)، $\beta = ۰/۲۳$ و خوش‌بینی ($P < ۰/۰۰۱$, $\beta = ۰/۲۸$) پیش‌بینی‌کننده معنادار رضایت از تحصیل می‌باشند. در مجموع چهار مؤلفه هوش هیجانی ۱۹ درصد از واریانس رضایت از تحصیل را تبیین می‌کنند. همچنین با توجه به ضرایب بتا از میان دو مؤلفه درک هیجان و خوش‌بینی، خوش‌بینی نقش بیشتری در پیش‌بینی رضایت از تحصیل ایفا می‌کند.

جدول ۵- مقایسه هوش هیجانی، مؤلفه‌های آن و رضایت از تحصیل در دختران و پسران

متغیرها	گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
هوش هیجانی	پسر	۱۷۴	۱۲۱/۲۷	۱۸/۷۷	۲/۸۶	۰/۰۰۴
	دختر	۲۱۲	۱۲۷/۰۳	۲۰/۴۲		
درک هیجان	پسر	۱۷۴	۳۴/۹۰	۶/۴۳	۳/۵۶	۰/۰۰۰۱
	دختر	۲۱۲	۳۷/۱۸	۶/۱۵		
کنترل هیجان	پسر	۱۷۴	۲۸/۴۴	۶/۸۹	۱/۶۸	N.S.
	دختر	۲۱۲	۲۹/۷۰	۷/۶۰		
مهارت‌های اجتماعی	پسر	۱۷۴	۲۴/۷۶	۵/۹۰	۱/۷۵	N.S.
	دختر	۲۱۲	۲۵/۸۳	۶/۰۰		
خوش‌بینی	پسر	۱۷۴	۳۳/۱۸	۸/۱۲	۱/۳۴	N.S.
	دختر	۲۱۲	۳۴/۳۳	۸/۵۶		
رضایت از تحصیل	پسر	۱۷۴	۱۰۲/۷۹	۱۸/۰۲	۲/۸۷	۰/۰۰۴
	دختر	۲۱۲	۱۰۷/۹۶	۱۷/۱۹		

مدرسه و همکلاسی‌ها، دانش‌آموزانی که از هوش هیجانی بالایی برخوردارند، توانایی ادراک، تسهیل، شناخت و تنظیم عواطف خود و دیگران را دارند، لذا تعامل آنان با اولیاء مدرسه مثبت و مؤثر خواهد بود و در صورت برخورد با تنش در محیط مدرسه می‌توانند با درک عواطف بالا همچنان تعامل معلم- دانش‌آموز را به صورت مثبت حفظ کنند. حتی اگر نظام آموزشی و برنامه‌های درسی فاقد استانداردهای لازم باشند، این دانش‌آموزان سعی در بالابردن توان سازشی خود با محیط می‌کنند. در برخورد با همکلاسی‌ها نیز دانش‌آموزان با هوش هیجانی بالا فرصت صمیمیت، همدلی و تجربه‌های مثبت دوستی را برای خود پیش می‌آورند و به این ترتیب مورد پذیرش همسالان قرار می‌گیرند. در

بحث

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که هوش هیجانی رابطه مثبت و معنادار با رضایت از تحصیل دانش‌آموزان دارد. این یافته تاییدی بر تعداد زیادی از مطالعاتی است که با استفاده از سازه‌های مشابه، به بررسی این رابطه پرداخته‌اند. به‌عنوان مثال تحقیقات نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنادار بین هوش هیجانی و رضایت از زندگی [۱۶، ۲۸، ۱۷، ۱۸، ۲۹]، هوش هیجانی و کیفیت زندگی [۳۰]، هوش هیجانی و ادراک رفتار معلم [۲۵] و هوش هیجانی و رضایت شغلی [۵۵] است. در تفسیر ارتباط مثبت بین هوش هیجانی و رضایت از تحصیل می‌توان گفت به‌طور کلی در محیط مدرسه، دانش‌آموزان با دو سنخ افراد روبه‌رو هستند: اولیاء

توجه به رابطه مثبت بین هوش هیجانی و رضایت از تحصیل این تفاوت دور از انتظار نیست. از آنجا که در پژوهش حاضر دانش‌آموزان دختر از هوش هیجانی بالاتری برخوردارند، رضایت از تحصیل بیشتری نیز خواهند داشت. همچنین، می‌توان این یافته را در قالب انتظارات متفاوتی که جامعه نسبت به دختران و پسران دارد، توجیه نمود. جامعه انتظار کمتری از دختران برای ورود به بازار کار دارد، لذا دختران از تاخیر ورود به بازار کار واهمه‌ای ندارند و با احساس رضایت به تحصیل ادامه می‌دهند. این در حالی است که بحران بازار کار، پسران را نگران وضعیت شغلی خود کرده و رضایت از تحصیل آنها را کاهش می‌دهد. علاوه بر این، چون در جامعه ما امرار معاش خانواده به عهده مردان است، ممکن است هدف پسران از تحصیل، بیشتر به دست آوردن موقعیت شغلی و مالی بهتر باشد یا به بیان دیگر با انگیزش بیرونی به تحصیل بپردازند. اما در مقابل دختران بیشتر بر اساس انگیزه درونی و رشد علمی به تحصیل بپردازند و بنابراین احساس رضایت بیشتری از تحصیل نمایند.

نتیجه‌گیری

علیرغم آنکه رضایت از تحصیل به‌عنوان یک متغیر مهم در تعلیم و تربیت محسوب می‌گردد، اما متأسفانه در پژوهش‌ها و تحقیقات کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این مطالعه از نخستین گام‌هایی است که در این زمینه برداشته شده و می‌تواند آغاز رشد این سازه در تعلیم و تربیت باشد. نتیجه پژوهش حاضر مبنی بر رابطه مثبت بین هوش هیجانی و رضایت از تحصیل، اهمیت توجه به رشد و پرورش اهداف عاطفی را به دست‌اندرکاران آموزش و پرورش یادآوری می‌کند. در مدارس بیشتر در مورد اهداف شناختی سرمایه‌گذاری می‌شود، در صورتی که اهمیت اهداف عاطفی اگر نگوییم بیش از اهداف شناختی اما حداقل به اندازه آنهاست. بنابراین لازم است با برگزاری دوره‌های آموزشی، معلمان و متولیان تعلیم و تربیت را نسبت به اهمیت این اهداف نقش آنها در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان آگاه نمود. همچنین می‌توان با قراردادن پرورش هوش هیجانی در سر فصل اهداف آموزش و پرورش زمینه موفقیت هر چه بیشتر دانش‌آموزان را فراهم کرد.

منابع

- 1- Parker JDA, Creque RE, Barnhart DL, Harris JL, Majeski SA, Wood LM, Bond BJ, Hogan MJ. Academic achievement in high school: Does emotional intelligence matter? *Pers Individ Diff*. 2003;37(7):1321-30.
- 2- Flores A. Attribution style, self-efficacy, and stress as predictors of academic success and academic satisfaction in college students [Dissertation]. University of Utah; 2007.
- 3- Demaris MC, Kritsomis WA. The classroom exploring its effects on student persistence and

واقع هوش هیجانی سبب سازگاری اجتماعی، انطباق با شرایط اجتماعی [۴۰]، سازگاری عاطفی [۴۱] و پذیرش از جانب همسالان [۴۲] می‌گردد. این سازگاری و انطباق به رضایت از تحصیل در دانش‌آموزان منجر می‌شود.

در تبیین پیش‌بینی رضایت از تحصیل توسط دو مؤلفه خوش‌بینی و درک هیجان می‌توان بیان نمود که خوش‌بینی نگرش مثبت به تحصیل در دانش‌آموز ایجاد می‌کند [۴۳]. درک هیجان نیز دانش‌آموز را قادر می‌سازد از یک طرف عواطف مثبت و منفی خود را نسبت به دروس، رشته تحصیلی، مربیان و به‌طور کلی محیط تحصیلی مدیریت کند و از طرف دیگر رفتار خود را متناسب با شناختی که نسبت به عواطف و هیجانات دیگران دارد تنظیم نماید [۱۱، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷]. بالطبع این توانمندی‌ها در احساس رضایت از تحصیل نقش مهمی دارد و موجب می‌شود دانش‌آموز ارزیابی مثبتی از شرایط تحصیلی خود بعمل آورد.

علاوه بر این، با توجه به نتایج پژوهش، خوش‌بینی در مقایسه با درک هیجان نقش بیشتری در پیش‌بینی رضایت از تحصیل دانش‌آموزان ایفا می‌کند. در تایید این یافته می‌توان به پژوهش موسوی نسب و تقوی [۴۸] اشاره کرد. این محققین در پژوهش خود دریافتند که خوش‌بینی بر رضایت از زندگی در نوجوانان تاثیر بسزایی دارد. به‌نظر می‌رسد افرادی که از خوش‌بینی بالایی برخوردارند سعی می‌کنند علاوه بر سازگاری، سازنده و مصلح نیز باشند و در محیط پیرامون خود تغییرات مثبتی ایجاد کنند. مطالعات نشان داده‌اند که در محیط‌های پرتلاطم و رقابتی کسانی موفق خواهند بود که بتوانند به‌طور موثر، سازنده و نتیجه‌بخش با منابع انسانی ارتباط برقرار کنند [۴۹، ۵۰].

یافته دیگر این پژوهش مبنی بر هوش هیجانی بیشتر دختران در مقایسه با پسران با نتایج برخی پژوهش‌های قبلی [۵۱، ۵۲، ۳۸] همسو می‌باشد. برادی (به نقل از گل‌من) در توجیه هوش هیجانی بیشتر دختران در مقایسه با پسران اظهار می‌کند به این دلیل که دخترها زودتر از پسرها بر مهارت‌های زبانی مسلط می‌شوند سریع‌تر می‌توانند به ادراک عواطف برسند [۱۹]. البته برخی دیگر از پژوهش‌ها هوش هیجانی پسران را بیش از دختران گزارش کرده‌اند [۵۳]. تفاوت در نتایج پژوهش‌ها می‌تواند ناشی از استفاده از ابزارهای مختلف در سنجش هوش هیجانی باشد [۳۰]. همچنین می‌توان این تفاوت‌ها را به عوامل فرهنگی نیز نسبت داد. در جوامعی که به نقش‌های جنسیتی اهمیت داده می‌شود، زنان بیشتر در جهت رشد ویژگی‌های عاطفی خود و توجه به هیجانات دیگران تشویق می‌شوند [۵۴] و احتمالاً این امر موجب می‌شود هوش هیجانی دختران در این جوامع بیشتر از پسران گردد.

یافته دیگر این تحقیق نشان داد که دانش‌آموزان دختر نسبت به دانش‌آموزان پسر از رضایت از تحصیل بیشتری برخوردارند. با

- achievement in college students. Forth Seminar of University Student's Mental Health. Shiraz University; 2008. [Persian]
- 24- Samari AA, Tahmasebi F. The study of correlation between emotional intelligence and academic achievement among university students. *J Funda Ment Health*. 2008; 9(35-36):121-8. [Persian]
- 25- Robitaille CA. Emotion intelligence and Teachers: An exploratory study of difference between general and special education teacher [Dissertation]. Union Institute & Universities Cincinnati; 2007.
- 26- Bissessar CSG. College students' emotional intelligence, extrinsic and intrinsic motivation as a measurement of students' transformational leadership [Dissertation]. University of Phoenix; 2008.
- 27- Palmer B, Donaldson C, Con S. Emotional intelligence and life satisfaction. *Pers Indiv Diff*. 2002; 33:1091-100.
- 28- Gannon N, Ranzijn R. Does emotional intelligence predict unique variance in life satisfaction beyond IQ and personality? *Pers Indiv Diff*. 2005;38:1353-64.
- 29- Jowkar B. The Mediator role of resilience in relation between emotional intelligence, general intelligence and life satisfaction. *Contemp Psychol*. 2007; 2(2):4-12. [Persian]
- 30- Safari H. The effect of emotional intelligence and self determination on the life quality in Shiraz University students [Dissertation]. Shiraz University; 2007. [Persian]
- 31- Martin CM. A meta analytic. Investigation the relationship between emotional intelligence and leadership effectiveness [Dissertation]. East Carolina University; 2008.
- 32- Kuh GD, Kinzie JA, Bridges BK, Hayek JC. What matter to student success? A review of the literature. National Postsecondary Education Cooperative (NPEC) Commissioned Paper; 2006.
- 33- Schreiner LA, Juillerat SL. The student satisfaction inventory. (Available from USA group Noel- Levitz, Inc., 2101 ACT circle, Iowa City, IA522459581); 1994.
- 34- Goodlad S, Readman C, Waats C, Saah K, Evans S. Academic satisfaction review: The postgraduate taught student experience. This report was prepared by QUAD Research. The University of Warwick; 2008.
- 35- She HC, Fisher DL. The validation and use TCBQ in studying secondary science classroom students attitudinal and cognition outcomes in Taiwan. Paper presented at the Annual of the National Association for Research in Science Teaching. Boston; 1999.
- 36- Payant WH. An investigation the relationship between principal empowering behavior, teacher empowerment, and student classroom conduct as measured by the perception of Nebraska middle level teachers [Dissertation]. University of Nebraska; 1993.
- 37- Bahrani M, Jowkar B. A Study of effect of factors and resources on academic field in high school students of Shiraz city. Center of Demographic Studies: Shiraz University; 1999. [Persian]
- 38- Ahmadi-Azghandi A, Taghavi SH, Frasat-Memar F, Abou Alhasani A. The validity and reliability of Petrides and Furnham' trait emotional intelligence questionnaire. *J Iranian psychol*. 2007;3(10):157-68. [Persian]
- 39- Marenani M. Normalization Petrides and Furnham' emotional intelligence questionnaire among college and high school students in Isfahan city [Dissertation]. Isfahan University; 2003. [Persian]
- 40- Razaveyan SM. Relationship between emotional intelligence, social adjustment and academic achievement [Dissertation]. Tabriz University; 2005. [Persian]
- satisfaction: Focus on Colleges, Universities and School; 2008;2(1):1-9.
- 4- Singley DS. Longitudinal prediction of domain satisfaction and global life satisfaction, test of social cognitive model [Dissertation]. University of Maryland; 2005.
- 5- Abdi A, Godarzi M. Cultural development in Iran. Tehran: Ravesh publication; 1999. [Persian]
- 6- Diner EE, Sun M, Lucas RE, Smith HL. Subjective well being: Three decades of progress. *Psychol Bull*. 1999;(125):276-302.
- 7- Zaki MA. Validation of multidimensional students' life satisfaction scale (MSLSS). *Iranian J Psychiat Clinic Psychol*. 2007;13(1):49-57. [Persian]
- 8- Park N. A cross-cultural comparison of the dimension of child adolescent life satisfaction report. *Soc Indic Res*. 2004;66(1-2):61-79.
- 9- Latifiyan M, Sheikholeslami R. The relationship between life satisfaction and general health in students of college of education and psychology. Shiraz University. 2th Seminar of University Student's Mental Health. Tehran: Tarbiat Modares University; 2004. [Persian]
- 10- Levitz R, Noel L. The earth-shaking, but quiet revolution, in retention management. Retrieved on May 3, 2005. Available from: <http://www.Noellelvitz.Com/>.
- 11- Hassan MM. Academic satisfaction and approaches to learning among United Arab Emirates university students. *Soc Behav Personal*. 2002;30(5):443-52.
- 12- Poirot JL. Person-environment interaction: Effects of student-faculty congruence on academic satisfaction and achievement of student [Dissertation]. Washington State University; 1992.
- 13- Bean JP, Bradley RK. Untangling the satisfaction performance relationship for college students. *J HIGH EDU*. 1986; 57(4):393-412.
- 14- Fortune AE, McCarthy M, Abramson JS. Student learning process in field education: Relationship of learning activities to quality of field instruction, satisfaction, and performance among MSW student. *J Soc Work Educ*. 2001;37(1):111-26.
- 15- Bahreinian SA, Sedaghati A. Surveying the mental health in Shahid Beheshti University of Medical Sciences in years 1997-1998. *Pajouhesh dar Pezeshki*. 1999;23(2): 75-81. [Persian]
- 16- Extremera N, Fernandez BP. Perceived emotional intelligence and life satisfaction: Predictive and incremental validity using the Trait Meta-Mood Scale. *Pers Indiv Diff*. 2005;39:937-48.
- 17- Palmer B, Donaldson C, Constough C. Emotional intelligence and life satisfaction. *Pers Indiv Diff*. 2002; 33:1091-100.
- 18- Mahdavi HR, Mahdavi HM, Safarkhani M. Effect of emotional intelligence on college students' life satisfaction. Forth Seminar of University Student's Mental Health. Shiraz University; 2008. [Persian]
- 19- Golman D. Emotional intelligence: The theory in practice. New York, Basic-Book; 1995.
- 20- Wolff SB. Emotional competence inventory (ECI) technical manual. Hay Company I, INC; 2005.
- 21- Bardach RH. Leading schools with emotional intelligence. A Study of the degree of association between middle school principal emotion intelligence and School Success [Dissertation]. Capella University; 2008.
- 22- Austin EJ, Saklofske DH, Egan V. Personality, well-being, and health correlates of trait emotional intelligence. *Pers Indiv Diff*. 2005;38 (3):547-58.
- 23- Eatemadi A, Nori T. The relationship between components of emotional intelligence and academic

Psychiat Clin Psychol. 2007;12(4):380-9. [Persian]

49- Masoudnia E. Percieved self-efficacy and coping strategies in stressful situations. Iranian J Psychiat Clin Psychol. 2008;13(4):405-15. [Persian]

50- Ghazanfari F, Ghadampour EA. The relationship between mental health and coping strategies in citizenship of Khoramabad city. J Funda Ment Health. 2008; 10(37):47-54. [Persian]

51- Yousefi F. Casual model of emotional intelligence, cognitive development, cognitive emotion regulation and general health [Dissertation]. Shiraz University; 2003. [Persian]

52- Besharat MA, Shalchi B, Shamsipour H. The relationship between students' emotional intelligence and academic success. J New Thoughts Edu. 2006;2(3-4):73-84. [Persian]

53- Sarvi AA, Afroozeh M, Nozarzadeh S, Yousefi S. The relationship between mental health, emotional intelligence and happiness. Forth Seminar of University Student's Mental Health. Shiraz University; 2008. [Persian]

54- Sigelman KC, Rider AE. Life-span human development. Wadworth, Cengage Learning, 2009.

55- Banihashemiyani K, Bahrami-Ehsan H, Moazen M. Relation between head masters' general health and emotional intelligence and job satisfaction of teachers. J Behav Sci. 2010;4(1):45-50.

41- Khangani Z, Ashrafyan P, Zaynali SH, Montazea N. Role of emotional intelligence and demographic factors in self-esteem and family, social and emotional adjustment in Tabriz college students. Forth Seminar of University Student's Mental Health. Shiraz University; 2008. [Persian]

42- Arefi M. The relationship between related aggression and social- emotional adjustment in Shiraz city elementary students [Dissertation]. Shiraz University; 1999. [Persian]

43- Snyder CR, Lopez J. Handbook of Positive Psychology. New York: Oxford University Press; 2002.

44- Czpryn KA. Academic achievement and academic satisfaction function of person environment fit [Dissertation]. University of Nebraska; 1989.

45- Kim YK, Sax LJ. Different patterns of student-faculty interaction in research universities: An analysis by student gender, race, SES, and first-generation status. Res Oc Pap Series. 2007;10(7):1-20.

46- Thompson MD. Informal student-faculty Interaction: its relationship to educational gains in science and mathematic among community college students. Community College Rev. 2001;29(1):35-7.

47- Kazemi Y. The effect of homework on the students' attitude. J Psychol. 2006;10(3):365-78. [Persian]

48- Mousavinasab SMH, Taghavi SMR. Optimism-pessimism and coping strategies: Prediction of psychological adjustment in adolescents. Iranian J